

**OSMANLI DEVLETİ'NDE MUHTARLIK TEŞKİLATININ
KURULMASI: NİĞDE MERKEZ SANCAĞI VE BOR KAZASI
ÖRNEĞİ*****ESTABLISHMENT OF MUKHTARSHIP ORGANIZATION IN THE
OTTOMAN EMPIRE: THE EXAMPLE OF NİĞDE SANJAK AND
BOR DISTRICT***Şenay ATAM*****Özet:**

Bu makalede II. Mahmut döneminde öncelikle İstanbul'da ardından taşrada kurulmaya başlanan muhtarlık teşkilatının Niğde'deki yapılanması ele alınacaktır. Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyıldan itibaren çeşitli alanlarda yenilikler yapılmaya çalışılmış ise de başarıya ulaşılammıştır. XVIII. yüzyılda, III. Selim döneminde yapılmaya çalışılan yenilikler daha çok askerî ve mali alanda gerçekleşmiştir. Ancak bu tür düzenlemeler ile sorunun çözülemeyeceği anlaşılmış ve II. Mahmut döneminde idari alanlarda da bazı yenilikler yapılmıştır. Sultan II. Mahmut, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra idari alanda yenilikler yapma teşebbüsüne girişmiş ve bu şekilde merkezi otoriteyi güçlendirmeyi hedeflemiştir. II. Mahmut'un merkezi otoriteyi güçlenmek için yaptığı girişimlerden birisi de muhtarlık teşkilatının kurulması çalışmalarıdır.

Muhtarlık teşkilatı Tanzimat'ın ilanı ile birlikte yaygınlaşmıştır. Çalışmamızda Osmanlı Devleti'nde mahallenin yapısı ve işlevinin yanında muhtarlık teşkilatının kurulmasına kısaca değinildikten sonra Niğde ve Bor'da muhtarlık teşkilatının kurulması ve buraya atanan muhtarlar Osmanlı arşiv belgelerine dayanarak anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, Muhtarlık Teşkilatı, Niğde, Bor, Osmanlı Mahalle.

Abstract:

In this article, the structuring of mukhtarship organization in Niğde, which began to be established during the period of Mahmud II, first in Istanbul and then in downstate, will be discussed. Although innovations in various fields had been attempted in the Ottoman Empire as from the XVIIth century, they were not successful. In the XVIIIth century, the innovations attempted during the period of

* Bu çalışma, "I. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu"nda sunulmuş olan bildirinin düzenlenmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** Arş. Gör., Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü – Niğde skara_79@hotmail.com

Selim III were mainly in military and financial fields. However, it was soon recognised that the problems would not be solved with such regularizations and further innovations were made in the field of administration. Sultan Mahmud II attempted to make administrative innovations after he removed the Guild of Janissaries in 1826, and in this way he aimed to reinforce the central authority. One of the attempts made by Mahmud II in order to reinforce the central authority was to establish the mukhtarship organization.

The mukhtarship organization became widespread with declaration of the Reforms. In our study, after the establishment of the mukhtarship organization is touched on briefly, as well the structure and function of neighborhood in the Ottoman Empire, the establishment of the mukhtarship organization in Niğde and Bor and the mukhtars assigned there will be mentioned, based upon documents.

Key words: Ottoman Reforms, Mukhtarship Organization, Niğde, Bor, Ottoman Neighborhood.

Giriş

Şehirlerde mahalle ve kırsal alanlarda da köy toplulukları Osmanlı yönetiminin klasik devrinden itibaren en alt idari birimleri idi. Daha çok aynı dili konuşan, aynı dine mensup insanların bir arada yaşadıkları Osmanlı köy ve mahalleleri kayıtlarda isimlerinden başka sakinlerinin diniyle belirlenmişti (Ortaylı, 2000, s. 106; Çadırcı, 1997, s. 40)¹.

Geleneksel Osmanlı şehrindeki mahalle, henüz sınıf ve statü farklarının biçimlendirmedeği bir fiziki mekândır. Mahallenin en zengini ile en fakiri bir arada yaşamaktaydı. 19. yüzyılın ilk yarısına kadar üst yöneticilere karşı mahallenin sorumlusu dinine göre imam, haham veya papazdı. Papaz ve hahamlar patrikhane veya hahambaşının temsilciydi. İmamlar ise padişah beratı ile tayin edilen ve beldenin mülki ve beledi amiri olan kadının temsilciliğini üstlenen memurdu. Bir kimsenin mahalleye yerleşebilmesi için, mahalle sakinlerinden birinin ve imamın kefaleti şarttı. İmam böylece zincirleme olarak birbirine kefil olan mahalle halkının hepsinin kefiliydi. İmamın en önemli görevi, mahalle sakinlerine konulan vergilerin paylaşılması ve toplanmasıydı. 19. yüzyıl reformlarıyla mahalle ve köylerde muhtarlık kurulmaya başlanınca, imama göre muhtar daha yetkili bir yönetici olmuştur (Ortaylı, 2000, s. 106-108).

Sözcük olarak “seçilmiş” anlamına gelen muhtar terimi, Osmanlı Devleti'nde muhtarlık teşkilatı kurulmadan önce mahalle, köy ve kasabanın önde gelen, güvenilir kişilerini de nitelerdi. Mülki bir birim olarak muhtarlık teşkilatı II. Mahmut döneminde yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra ilk

¹ Osmanlı dönemindeki mahallelerle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlar için bk. Ergenç, 2005, s. 415-426; Bayartan, 2005, s. 93-107; Bayramoğlu Adala, 2008.

olarak 1829 yılında İstanbul'da doğum, ölüm, göç, nakil ve sair nüfus hareketlerini kontrol altına alıp, güvenliği sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. İstanbul'da kuruluşunun ardından uygulamadan olumlu neticeler alınması üzerine muhtarlık teşkilatı 1833 yılından itibaren taşrada da yaygınlaştırılmaya başlanmış ve ayanlığın yerine ikame edilmiştir. İstanbul dışında ilk olarak muhtarlık teşkilatı duyulan ihtiyaç gereği 1833'te Kastamonu'da kurulmuştur (Akyıldız, 2006, s. 11-14). Kastamonu Sancağı'na bağlı Taşköprü'de ayan² olan Hacı Ömer'in halka kötü davranması ve ahaliden fazla vergi alması üzerine halk mütesellim Dede Mustafa Ağa'ya³ şikâyetinde bulunmuştur. Bunun üzerine isyan eden ayan Hacı Ömer öldürülmüş, Dede Mustafa Ağa yeni ayan seçmek yerine İstanbul'da tatbik edilen muhtarlık usulünü Kastamonu merkezinde uygulayarak her mahalleye oranın ileri gelen iki kişisini muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani olarak tayin etmiştir. Kastamonu halkının bu yeni usulden memnun kaldığını haber alan II. Mahmut, bu teşkilatın diğer bölgelere de yaygınlaştırılması için ülkenin her tarafına talimatlar göndermiştir (Çadırcı, 1970, s. 411; Akyıldız, 2006, s. 14; Ortaylı, 2000, s. 108; Bayramoğlu Adala, 2008, s. 183-184). Bunun üzerine muhtarlık 1833 yılından itibaren Ankara, Sivas, Aydın ve Bursa gibi Anadolu şehirlerinde kurulmaya başlanmıştır. Muhtarlık teşkilatı oluşturulurken, taşradaki mahalle yapılanması da gözden geçirilerek küçük ve birkaç haneden oluşan mahalleler birleştirilmiş ve sayıları azaltılmıştır. Muhtarlar, 1830-31 nüfus sayımının ardından sancaklarda teşkil edilen defter nazırlıklarına ve nazırlıklar da İstanbul'da kurulan Ceride Nezareti'ne bağlıydı. Ancak idari açıdan denetimleri nezarete değil, sancak mütesellimlerine aitti. Muhtardan şikâyetçi olan yöre halkı, ileri gelenleri veya imamları vasıtasıyla onu mütesellime şikâyet ederlerdi (Akyıldız, 2006, s. 15-16)⁴.

Muhtar belirlendikten sonra prosedür şu şekilde işlemekteydi: seçilen muhtarların isimleri kadı tarafından deftere kaydedilir, bu defterler önce defter nazırına ve oradan da Ceride Nezareti'ne gönderilir, isimler padişahın onayından geçip Darphane'de adlarına mühürler kazdırıldıktan sonra mühürler muhtarlara iletilir ve süreç tamamlanırdı (Akyıldız, 2006, s. 16; Çadırcı, 1988, s. 1238).

Muhtarların başlıca görevleri mahalle ve köylerde güvenliği sağlamak, verginin toplanmasına yardımcı olmaktı. Muhtarlar mahalleye gelip-gidenleri denetim altında tutar, gelenlerin mürur tezkirelerini kontrol ederek

² Ayanlık kurumunun ortaya çıkışı ve geçirdiği evreler hakkında bk. Özkaya, 1977.

³ Dede Mustafa Ağa oldukça başarılı bir mütesellimdi. Kastamonu Sancağı'na atandıktan sonra asayiş sağlamıştır. Halk tarafından da tutulan mütesellim, 1836 yılında İzmir İhtisap Nazırlığına atanmıştır (Çadırcı, 1970, s. 411).

⁴ Muhtarlık teşkilatı 1833 yılından itibaren taşrada da kurulmaya başlanmış olmasına rağmen ülkenin çeşitli bölgelerinde ilerleyen zamanlarda kurulmuş ve bazı farklı uygulamalar söz konusu olmuştur. Örneğin Girit'te muhtarlık teşkilatı 1881 yılında teşkil olunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Çadırcı, 2011, s. 15-23.

kanunlara uygun olarak yerleşmek isteyenlere yer gösterir, kefil bulur ya da bizzat kendisi kefil olurdu. Yeni gelenlerin ismini nüfus defterine kaydeder, doğan, ölen başka yere göç eden veya gelenlerin kayıtlarını tutarak defter nazırına bildirirdi (Çadırcı, 1997, s. 39; Akyıldız, 2006, s. 17-18; Ortaylı, 2000, s. 109).

Muhtarlık Müslüman köy ve mahallelerde kurulmuştur. Gayrimüslimlerin yaşadığı yerlerde ise, muhtarların yürüttüğü vazifeleri yerine getirmek üzere kâhyalar atanmıştır.

İlk kurulduğu yıllarda muhtarların ne kadar süre ile görevde kalacakları konusuna bir açıklık getirilmemiş, haklarında herhangi bir şikâyet olmadığı sürece muhtarlar görevlerinde kalmıştır. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile muhtarların görev süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. Muhtar ve kâhyalar yaptıkları iş karşılığında bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Tanzimat'tan sonra vergi muafiyetinin kaldırılması üzerine muhtarlara maaş bağlanmıştır (Akyıldız, 2006, s. 20).

Niğde Sancağı'nda Muhtarlık Teşkilatının Kurulması

Yukarıda bahsedildiği üzere 1833 yılından itibaren Anadolu'da da oluşturulmaya başlanılan muhtarlık teşkilatı 1835 yılında da Niğde'de teşkil olunmuştur. Araştırmamızın kaynağını oluşturan ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi Ruûs Kalemi Defterleri kataloğunda yer alan defterde, 1835 yılında Niğde Sancağı merkezinde yer alan mahalleler ve Niğde'ye bağlı köylere atanan muhtarlar ile daha önce mahalle ve köylerin sorumluları olan imamların isimleri kayıt altına alınmıştır. Ruûs Kalemi, Divan-ı Hümâyûn'un en önemli kalemlerinden olup, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, mevalî, timar ve zeâmet sahipleri dışındaki bütün hizmetliler ile hazine, evkâf ve gümrükten maaş alan her türlü devlet memurlarının tayin muamelelerinin yapıldığı ve bunlara dair kayıtların tutulduğu kalemdir. Bu çeşit devlet memurlarının tayin muamelesini gösteren kâğıda *ruûs* adı verilir ve bunlar bu kalemde tutulan *Ruûs Defterleri*'ne kaydolunurdu (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2010, s. 77-78). Niğde sancağına atanan muhtarların kayıtlarının tutulduğu ve çalışmanın temel kaynağını teşkil eden ruûs defteri ise 980 Numaralı Bâb-ı Âsafî Defterleri Kataloğu'ndaki Ruûs Defterleri (A. RSK. d.) kataloğunda yer almaktadır (BOA A.RSK. d. Nr. 1685; BOA A.RSK. d. Nr. 1686).

Niğde Sancağında nefis-i Niğde ve Bor kazalarına ait defterlerin başında "ba-irade-i seniyye karargir olan nizam-i müsahhane üzere memalik-i mahruse-i şahanede kain nevahi, kaza ve kurralara mücerrib'ül-etvar (tecrübeli) kimesnelere bi'l-intihab⁵ muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani

⁵ Muhtarların seçilerek mi yoksa doğrudan atanarak mı tayin edildiklerine dair çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Musa Çadırcı muhtarların seçilerek tayin edildiğini ifade etse de Ali Akyıldız makalesinde muhtarların seçilerek atandığına dair herhangi bir belge olmadığını vurgulamıştır.

namıyla ikişer nefer muhtar ve reayaya dahi kâhyalar nasb olunmak yanında ba-buyruldu-i vali-i veliü'l-şan eyalet-i Karaman devletlü vezir rûşen-zamîr el-hac Ali Paşa hazretlerinin inzimam-ı rey-i marifetleriyle Niğde Sancağı'nda kain kaza ve kurralara münferiden defterler tanzim olunarak" denilerek Niğde merkezi için nefsi-i Niğde, Bor için Niğde Sancağı'nda kain Bor kazası "derunun da olan mahallat ve tevabi-i kurralarının cümle esaslı muarrifet u marifet-i şer'iyile nasb ve tayin olunan muhtarların defteridir ki ber-vech-i ati zikir olundu" ifadesi yer almaktadır. 13 Safer 1251 (10 Haziran 1835) tarihi deftere kaydedilmiştir (BOA A.RSK. d. Nr. 1685; BOA A.RSK. d. Nr. 1686). Zaten 31 Temmuz 1835 tarihinde Karaman valisi el-Hac Ali Paşa tarafından Sadarete gönderilen yazıda Karaman Eyaleti'nin diğer sancakları olan Konya, Akşehir, Aksaray ve Beyşehir sancakları kazalarına yeni usûl gereğince muhtarlar seçilerek tayin edildiği gibi bu yeni usûlün Niğde Sancağı ile Bereketli Madeni kazalarında dahi icra olunarak buralara ait defterlerin İstanbul'a gönderildiği ifade olunmuştur. Yani Karaman Eyaletinde Konya, Beyşehir, Aksaray ve Akşehir sancaklarında muhtarlık teşkilatı Niğde'den önce kurulmuş, burada elde edilen faydalar göz önünde bulundurularak bu yeni teşkilat Niğde Sancağı'nda da oluşturulmuştur (BOA HAT 756/35708/A, 5 Rebiülahir 1251; BOA HAT 756/35708, 29 Zilhicce 1251).

Defterin başında verilen bilgilere dayanarak Niğde Sancağı'nın Karaman Eyaleti'ne bağlı olduğunu ve eyalet idarecisinin de bu dönemde vezir Ali Paşa olduğunu anlamaktayız.⁶ Yeni oluşturulan düzen gereğince 1835 yılında Niğde Sancağı'nda bulunan mahalle ve köylere muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani adıyla ikişer adet muhtar atanmıştır.

1835 yılına ait bu defterde Niğde Sancağı'nda 32 Müslüman Mahallesi, bir Ermeni Mahallesi ve bir Rum Mahallesi olarak Kayabaşı-i Rumi Mahallesi tespit edilmiştir. Bunun yanında şehrin çeşitli mahallelerinde gayrimüslim unsurların yaşadığını "derun-ı şehr-i reaya" tabirinden anlamaktayız. Buna göre şehirde çeşitli mahallelere yerleşmiş olan gayrimüslimlerin hepsine birden birer kâhya-i evvel ve kâhya-i sani atanmıştır.

Muhtarlık teşkilatı oluşturulurken taşradaki mahalle yapılanmasının yeniden gözden geçirilerek küçük mahallelerin birleştirilerek mahalle sayısının azaltıldığını yukarıda ifade etmiştik. Bu uygulamanın bir örneğini

Niğde Sancağına ait defterde de "inhibab" yani seçilme kelimesinin kullanılmış olmasına rağmen muhtarları kimin seçtiğine dair net bir bilgi mevcut değildir. Ancak şunu burada ifade edebiliriz ki bir seçim söz konusu olsa bile bunun günümüzdeki manasıyla halkın sandık başına gidip oy kullanarak yaptığı seçimlerle karıştırmamak gerekir. Muhtemelen bu dönemde muhtarlar halkın ileri gelenlerinin ortak görüşü ile belirlenmekteydi. İlgili tartışmalar için bk. Akyıldız, 2006, s. 16; Çadrcı, 1997, s. 38-39; Musa Çadrcı, 1970, s. 413; Ercoşkun, 2012, s. 131-154.

⁶ Niğde Sancağı'nın 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarındaki idari ve demografik durumu hakkında detaylı bilgi için bk. Öztürk, 2008. Ayrıca bk. Galanti, 1931.

Niğde'de de görmekteyiz. Tahrir kayıtlarına göre 16. yüzyılda Niğde'de 32 mahalle varken, bu yüzyılın sonunda Niğde'deki mahalle sayısı 37'ye yükselmiştir (Metin, 2009, s. 47). 19. yüzyıla gelindiğinde nüfusun 16. yüzyıla oranla daha da artacağı ve mahalle sayısının da doğru orantılı olarak artacağı düşünülürse 19. yüzyılda Niğde merkezinde aslında 34'ten fazla mahalle olduğu kanaatine varılabilir. Zira Niğde'nin nüfus yapısına baktığımızda genel anlamda şehir nüfusları yüzyıl boyunca artış göstermiştir. Nüfus artışına paralel olarak şehirlerde fiziki anlamda bir gelişme söz konusu olmuştur. Niğde kazasında mahallelerin nüfus artış oranları, 16. yüzyıl boyunca istikrarlı bir gelişme göstermiştir (Metin, 2007, s. 86-87). Ancak ruûs defterinde toplam 34 mahallenin kaydedilmesi tahrir defteri kayıtlarında sonradan oluştuğu görülen bazı mahallelerin kaybolduğunu bize göstermektedir. Bu da Niğde'de muhtarlık teşkilatının kurulması ile ilgilidir. Muhtemelen 1835 yılında bazı küçük mahalleler birleştirilmiş ya da daha büyük mahallelerin içerisine dâhil edilmiştir.

Ruûs defterinde Niğde'de yaşayan gayrimüslimlerin Ermeni Mahallesi ve Kayabaşı Mahallesi dışında nerelerde yaşadığını tespit edememekteyiz. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki Kayabaşı Mahallesi'nde yaşayan gayrimüslim unsurların sayısı diğerlerine göre oldukça fazla olduğundan olsa gerek bu mahallenin ismi ruûs defterinde belirtilerek bu mahalleye 2 kâhya atanmıştır. 1835 tarihli Ruûs defterinden daha önce ve sonra hazırlanan Niğde'ye ait cizye defterlerinde gayrimüslimlerin hangi mahallelerde yaşadığı açıkça görülebilmektedir. Niğde Sancağının etnik yapısını Müslüman Türkler, Ortodoks Türkler ve Ortodoks Rumlar ile az sayıda Ermeniler oluşturmaktaydı. Niğde şehrinde yerli Ortodokslar öteden beri Niğde'de meskûn, İslamiyet'ten ve İslam'ın buralara yayılmasından önce Hristiyan olup böyle kalan Türklerdir (İyi, 1999, s. 16). 1830 tarihli Niğde Cizye Defteri'ne göre Niğde'deki gayrimüslim halk Sungur, Derecik, Hacet, Saruhan, Tat Ahmet, Ahi Mustafa, Hoca Veys, Kible, Kayabaşı, Rum ve Ermeni mahallelerinde yaşamaktaydılar. Sungur, Rum, Ahi Mustafa, Saruhan ve Hacet mahallelerinde Ermeni unsur olmayıp, sadece Rumlar yaşamaktaydılar. Ermeni Mahallesi ise sadece Ermenilerin yaşadığı bir mahalle idi. Derecik, Hoca Veys, Tat Ahmet, Kible ve Kayabaşı mahallelerinde ise hem Ermeni hem de Rum nüfusu beraber yaşamaktaydı. Niğde mahallelerinde yaşayan Rumların sayısı 913, Ermenilerin sayısı ise 209 idi (Doğan, 2008, s. 43). 1843 tarihli Niğde Cizye Defteri'nde de hemen hemen tekrarlayan bilgiler verilmiştir (İyi, 1999, s. 16). Dolayısıyla Niğde Ruûs defterinde Kayabaşı ve Ermeni mahallelerinin yanında “şehirde yaşayan reaya” olarak belirtilen kesimin de bu mahallelerde yaşayanlar olduğunu burada ifade etmek mümkündür.

1835 yılına ait ruûs defterinde belirtilen Niğde Sancağı merkezinde bulunan 32 Müslüman mahallesinden 24'ü ismini mescitten almıştır. Bunlar Emir, Ayas Bey, Sırçalı, Şahne, Kuba, Danabaşı, Hacı Eyne, Hoca Faiş, Bal

Hasan, Ahi Paşa, Ali Bey, Tahtalı, Dedecik, Hoca Veys, Tat Ahmet, Kible, Hatip, Ahi Mustafa, İbn-i Dai, Burhan, Hacet, Rüstem, Kasım ve Kayabaşı-i İslami mahalleleridir. Adını camiden alan mahalleler ise Torbalı, Sungur ve Sultan Alaaddin Mahalleleri'dir. Bunun yanında yeni kurulduğundan "Yenice" adıyla anılan bir mahalle ve ismini kişi adından alan İlyas Ağa Mahallesi de Niğde'de bulunan mahalleler arasındadır. Niğde merkezinde bulunan bu mahallelerin büyük bir çoğunluğu 16. Yüzyıla ait tahrir kayıtlarında isimleri geçen eski mahallelerdir ve nüfus oranlarının fazla olduğu tahmin edilmektedir. Zira tamamına muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani namıyla ikişer adet muhtar atanmıştır.

Muhtarlık ataması yapılırken ilgili mahalle halkının tercih ve eğilimleri de dikkate alınarak mahallenin ileri gelen önemli kişileri arasından bu tayin gerçekleştiriliyordu. Niğde'ye atanan muhtarların isimlerinden önce konulan lakaplarına ve isimlerine baktığımızda bunların çoğunda "es-seyyid"⁷ lakabının kullanıldığı görülmektedir. Bu da muhtar seçilen kişilerin genellikle mahallenin önde gelen kişileri arasında yer aldığı delili olarak karşımıza çıkmaktadır. Es-seyyid lakabının yanında "hacı", "molla", "el-hac", "hafız" gibi lakapların da kullanıldığı görülmektedir. Defterde muhtarların yanında mahallenin muhtarlardan önceki sorumlusu olan imamların isimlerinin de kaydedilmesi imamların halen önemini koruduğu ve mahallenin sorumluları arasında yer aldığı göstermektedir. Muhtarların isimlerinden yola çıkarak aile ya da sülalelerini tespit etmek oldukça güçtür. Ancak bazı lakaplar günümüzde Niğdeli bir ailenin soyadı olduğundan burada zikretmeye değerdir. Bu da Tahtalı Mahallesi'nin muhtar-ı evveli Es-Seyyid Abdurrahman ibn-i Cullazoğlu Hacı Ömer'dir. Bunun yanında Tercanlı ailesinin de hem imam hem de muhtar yetiştirmiş olması bakımından bu dönemde Niğde'nin ileri gelen ailelerinden olduğu ileri sürülebilir. Tercanlı Hafız Ali'nin oğullarından biri Kuba Mahallesi'nin muhtar-ı evveli iken diğeri Hacı İne mahallesi'nin imamıdır. Muhtarların isimleri yazılırken bazılarının meslekleri de belirtilmiştir. Buna göre bazı muhtarların Dülger, Kahveci, Tüccar, Saraç, Ekmekçi ve Bakkal olduklarını kayıtlardan anlamaktayız.

⁷ Seyyid lakabı "efendi", "ağa", "bey", "reis" anlamına geldiğinden bu lakabı taşıyanların şehrin ileri gelenleri görüşüne ağırlık kazandırmaktadır. Kelimenin anlamı için bk. Şemseddin Sami, H. 1317, s. 755.

Şenay Atam

Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası Örneği

Establishment of Mukhtarship Organization in the Ottoman Empire: The Example of Niğde Sanjak and Bor District

Tablo 1: 1835 Yılında Niğde Şehrinin Mahalleleri ve Bu Mahallelere Atanan Muhtar ve İmamlar

Mahalle İsmi	Mahalle İmamı	Muhtar-ı Evvel	Muhtar-ı Sani
Yenice	Es-Seyyid Mustafa İbn-i Balta oğlu Ali	Es-Seyyid Hüseyin İbn-i Zefir Beşer oğlu Mustafa	Hacı Mehmed İbn-i Küçük Ağanın İbrahim
Şehidler	Es-Seyyid Emin İbn-i Sıralı oğlu Mehmed Emin	Es-Seyyid Osman ibn-i Poyraz oğlu Osman	Molla Hasan ibn-i Mehmed
Efenek	Es-Seyyid İbrahim ibn-i Süleyman	Es-Seyyid Ali ibn-i Tatar oğlu Mehmed	Es-Seyyid Halil ibn-i Kaval oğlu Mehmed
Emir	Es-Seyyid Mehmed İbn-i Mahmud	Es-Seyyid Osman ibn-i Osman	Es-Seyyid Ömer ibn-i Tufan oğlu Ömer
Ayas Bey	Es-Seyyid Yahya ibn-i Bozbey oğlu Mehmed	Es-Seyyid Mahmud ibn-i Hacı Mahmud oğlu Süleyman	Es-Seyyid Ahmed Tahir ibn-i Mahmud
Sırçalı	Es-Seyyid Hasan ibn-i Yüzbaşızade Hacı Hami Ömer	Es-Seyyid Ali ibn-i Hacı Kahmun	Halil ibn-i Çürük Ali
Şahne	Es-Seyyid Mustafa İbn-i Kocakanlı oğlu Zaik	Ali İbn-i Kahveci Bekir	Es-Seyyid Osman ibn-i Bezirci oğlu Halil
Kuba	Es-Seyyid Canib ibn-i Lütfullah	Es-Seyyid El-Hac Mehmed İbn-i Tercanlı Hafız Ali	Es-Seyyid İsmail bin Nuri Şahin
Danabaşı	Es-Seyyid Ahmed İbn-i Çekirdek oğlu Halil	Es-Seyyid Mehmed İbn-i Kasım	Mustafa İbn-i Mehmed
Hacı İne	Es-Seyyid Ahmed İbn-i Tercanlı Hafız Ali	Es-Seyyid İsmail ibn-i Saraç Zabık	Es-Seyyid Mehmed ibn-i Şeyh oğlu Ebubekir
Hoca Faiş	Sayfa Yırtık Okunamadı?	Ahmed İbn-i Mustafa	Osman İbn-i Ahmed
Bal Hasan	Es-Seyyid Halil ibn-i Halil	Es-Seyyid Mustafa ibn-i Latif oğlu Mehmed	Halil ibn-i Eneği oğlu Halil
Torbalı	Es-Seyyid Hafız İsmail ibn-i Bekir	Es-Seyyid Mehmed ibn-i Yağmur oğlu Mehmed	Mehmed Emin İbn-i Salih
Ahi Paşa	Es-Seyyid Hafız İsmail bin Süleyman	İsmail ibn-i Seyid Gazi oğlu Mustafa	Es-Seyyid İbn-i İbrahim
Ali Bey	Es-Seyyid Hafız İsmail bin Sofulu oğlu Hüseyin	Süleyman ibn-i Sadık oğlu Hacı İsmail	Mehmed ibn-i Dülger oğlu Hüseyin
Tahtalı	Es-Seyyid Numan Basri ibn-i Selim	Es-Seyyid Abdurrahman ibn-i Cullazoğlu Hacı Ömer	Hacı Ali bin Ali

Sungur	Es-Seyyid Ali ibn-i Ahmed	Es-Seyyid ibn-i Bostancı oğlu Abdullah	Es-Seyyid ibn-i Saraçoğlu Ali
Dedecik	Es-Seyyid Ahmed İbn-i Küçük İmam oğlu Abdurrahman	Es-Seyyid Abdullah bin Abdullah	Mehmed Ragıb ibn-i Musa
Hoca Veys	Es-Seyyid Ömer ibn-i Sırrı imam oğlu Ömer	Es-Seyyid Mehmed Emlık Sarı imam oğlu Abdurrahman	Hacı Ahmed ibn-i Bekir oğlu Ahmed
Tat Ahmed	Es-Seyyid Ahmed ibn-i Ahmed	Zekeriya ibn-i El-Hac Ali	Süleyman ibn-i Burgu oğlu Mehmed
Eraman	yok	Es-Seyyid Mustafa ibn-i Mustafa	Hacı Osman ibn-i Mustafa
Kible	Es-Seyyid Hacı Hafız Osman bin Mehmed	Es-Seyyid Süleyman ibn-i Ahmed	Halil ibn-i Mustafa
Hatip	Es-Seyyid Nureddin ibn-i Birekani Ahmed Efendi	Es-Seyyid Ali ibn-i Hacı Emireddinzade Ebubekir	Es-Seyyid Osman ibn-i Şeker oğlu Yusuf
Sultan Alaaddin	Abdullah ibn-i Havasizade	Es-Seyyid El-Hac Mustafa bin Zaim Mehmed	Es-Seyyid İbrahim ibn-i Şeyh oğlu Ahmed
İlyas Ağa	Es-Seyyid El Hac Hafız Mustafa bin Abdullah	Es-Seyyid Ali Hamza oğlu Mehmed	Es-Seyyid ümeralık ibn-i Kaba katroğlu Mehmed
Ahi Mustafa	Es-Seyyid Osman ibn-i Taşcıoğlu Osman	Es-Seyyid Ali ibn-i Bilücü oğlu Ahmed	Ali ibn-i Abdullah
İbn-i Dai	Es-Seyyid Hafız Abdullah ibn-i Arab Binbaşızade Süleyman	Es-Seyyid Abdurrahman ibn-i Ebubekir	Es-Seyyid Hüseyin ibn-i Paçacıoğlu Mehmed Emin
Burhan	Es-Seyyid Ebubekir ibn-i Ebubekir	Hafız Mustafa ibn-i Ekmekci Osman	Osman ibn-i Çelebi oğlu Ömer
Hacet	Es-Seyyid Abdullah ibn-i Sarı İmamoğlu Hüseyin	Hüseyin İbn-i Mahmud oğlu Hüseyin	Es-Seyyid Halil İbrahim ibn-i Ömer
Rüstem	Es-Seyyid İsmail ibn-i Kara Hafız oğlu Abdullah	Es-Seyyid Ebubekir ibn-i Ebuza oğlu Hüseyin	Es-Seyyid Osman ibn-i Bakkal oğlu İbrahim
Kasım	Es-Seyyid Mehmed Emin ibn-i Ebubekir	Es-Seyyid Mustafa ibn-i Mansur oğlu Mehmed	Es-Seyyid Abdurrahman ibn-i Kara Ahmed
Kayabaşı İslami	Es-Seyyid Hafız Ahmed ibn-i Ahmed	Es-Seyyid Süleyman bin Mehmed	Es-Seyyid Ahmed ibn-i Ali

Niğde Sancağında Osmanlı Devleti'nde Müslüman mahallelerine muhtar atıldığı gibi gayrimüslimlerin temsilcileri olarak da kâhyaların⁸

⁸ Her ne kadar bazı kaynaklar kâhyaların atanmadığı ve ve gayr-i Müslim köy ve mahallelerinin eskiden olduğu gibi kocabaşılar tarafından idare edildiği şeklinde iddialar olsa da Ali Akyıldız'ın makalesinde de belirttiği gibi kısa bir süre de olsa gayr-i Müslimlere kâhyalar atıldığının Niğde'ye

Şenay Atam

Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası Örneği

Establishment of Mukhtarship Organization in the Ottoman Empire: The Example of Niğde Sanjak and Bor District

atandığını bu belgeden anlamaktayız. Bunun yanında defterde gayrimüslim mahallelerde bulunan papazların da isimleri de defterde geçmektedir. Niğde merkezinde bulunan mahallelerde yaşayan reayaya ikişer adet kâhya tayin edildiği de dikkati çeken bir diğer unsurdur. Derun-ı şehir-i reaya tabir edilen bölgeye tayin edilen Mena veled-i İne Bey ismi bu kişinin Ortodoks Türk kökenli olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Tablo 2: 1835 Yılında Niğde Şehrinde Yaşayan Gayrimüslimlerin Papaz ve Temsilcileri

Mahalle İsmi	Kâhya-i Evvel	Kâhya-i Sani	Papaz
Derun-ı Şehr-i Reaya	Mena veled-i İne Bey	Toma veled-i Togodoş	Holos veled-i Togoros
Kayabaşı Mahallesi	Canbazoğlu Mosil	Ağni oğlu Yorgi	Anaştaş veled-i Mayas
Ermeniyan Mahallesi	Agop veled-i Logoz	Agya veled-i Agob	Karabet veled-i Kekder

Niğde Sancağı merkezinde bulunan mahallelerin yanında köylere atanan muhtarlar ve kâhyalar da kaydedilmiştir. Yine köylerin imamlarının ve gayrimüslimlerin papazlarının isimleri de defterde zikredilmektedir. Bu defterde Niğde merkeze bağlı toplam 35 köy kaydedilmiştir (Hüseyniklioğlu ve Arslan, 2009, s. 299-314; Oflaz, 1992). Bu sayı 1872 yılında Niğde merkeze bağlı olarak belirtilen 42 köy sayısına yakındır (Kaya, 2006, s. 198). Buradan Niğde merkeze bağlı tüm köylere muhtar veya kâhya atandığını söylemek mümkündür.

Niğde Sancağı'nda 1835 yılında 33 Müslüman ve 5 Rum köyüne muhtar ve kâhyalar atanmıştır. Kâhya tayin edilen Rum köyleri karye-i İloson, karye-i Sazlıca, karye-i Madala, karye-i Hasa ve karye-i Gölcük'tür. Sazlıca, Gölcük ve İloson köylerinde hem Müslüman hem de gayrimüslim unsurların yaşadıkları görülmektedir. Müslüman köyleri arasında kaydedilmiş olan Sazlıca, Merkebli, Sazala, Karaköy ve İloson köylerine iki yerine birer muhtar tayin edildiği gibi, Sazlıca, Merkebli, Karaköy ve Sazala köylerinde imam olmaması da dikkati çekmektedir. Bu durum muhtemelen köylerin Müslüman nüfusunun azlığı, köyde bir cami bulunmayışı ya da bura halkının göçebe yaşam sürdürdükleri düşüncelerini akla getirmektedir. Niğde'ye tabi gayrimüslim köylerine birer kâhya ve papaz tayin edildiği de dikkati çeken bir diğer ayrıntıdır. Zira şehir merkezindeki gayrimüslim mahallelerine ikişer adet kâhya tayin edilmiştir. Buradan köylerdeki gayrimüslim nüfusun az olduğu kanaatine varılabilir.

ait bu defter kaydı açık bir delildir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Akyıldız, 2006, s. 18; Çadırcı, 1970, s. 411; Ortaylı, 2000, s. 109. Ancak Niğde'nin aksine Canik sancağında kocabaların eski güçlerini devam ettirdiklerini görmekteyiz. Zira bu sancaktaki gayr-i Müslim köy ve mahallelere bir kocabaşı ve bir kâhya atanmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Erler, 2009, s. 169-190. Kocabaşılar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mert, 2003, s. 139-154; Pakalın, 1993, s. 285.

Niğde merkezindeki köylerin isimlerine baktığımızda çeşitli Türk aşiretlerine ve doğal çevreye dair izler bulmak mümkündür. Zaten bir toplumun yaşadığı çevreyi kendi dini, milli ve geleneksel kültürünü esas alarak isimlendirmesi olağandır. Niğde merkeze bağlı köylerle de bunu tespit etmek mümkündür. Örneğin Çardak, Tatlar, Şıhlar köylerinin isimleri Türk aşiretleri isimlerinin izlerini taşıırken, Kara Melendiz, Sazlıca, Karaköy, Gölcük köylerinin adları da doğal çevreye bağlı olarak isimlendirildikleri izlenimi vermektedir⁹.

Tablo 3: Niğde Merkez Kazasına Tabi Köylere Atanan Muhtar ve İmamların İsimleri

Köyün İsmi	Köy İmamı	Muhtar-ı Evvel	Muhtar-ı Sani
Karye-i Arlasun (Tepeköy)	Es-Seyyid Hafız Ali ibn-i Kara Ali oğlu Hüseyin	Halil bin Hüseyin	Halil ibn-i Kılıç oğlu Ahmed
Karye-i Fesleğen	Es-Seyyid l-Hac Yusuf	Es-Seyyid Ali ibn-i Kasım	Es-Seyyid Mehmed ibn-i Hacı Ali
Güllüce	Es-Seyyid Ömer ibn-i İbrahim	Es-Seyyid İbrahim ibn-i Kara Mehmed	Es-Seyyid Ahmed ibn-i Hüseyin
Naynas (Kırkıpınar)	Es-Seyyid Mehmed Emin ibn-i İbrahim	Mustafa ibn-i Müslim oğlu Mehmed	Mustafa ibn-i hacı İsmaili
Sazlıca	Yok	Ömer ibn-i Maraz oğlu Hasan	Yok
İloson (Küçükköy)	Es-Seyyid Musa ibn-i Ali	Es-Seyyid İbrahim ibn-i Osman	Yok
Murtandı (Murtazaköy)	Hasan ibn-i Hamza oğlu	Es-Seyyid Hüseyin ibn-i Süleyman	Osman ibn-i Osman
Azadala (Azatlı)	Ali ibn-i Mustafa	Es-Seyyid İbrahim ibn-i Köse Osman	Ali ibn-i imam oğlu Ali
Cınara (Çınarlıköy)	Mehmed İbn-i Murtaza	Mustafa ibn-i Ebubekir	Mustafa ibn-i Musa
Finas (Sultanpınarıköyü)	Ali ibn-i Hasan	Mustafa ibn-i Kılıçoğlu Hamza	Vaidin ibn-i Serd Hasan
Gelemiş (Bozköy)	Mehmed ibn-i Hasan	İsmail ibn-i Bekaroğlu Osman	Mustafa ibn-i Ali
Remad (Küllüce köyü)	Hasan ibn-i Ebubekir	Es-Seyyid Ebubekir ibn-i Hasan	Osman ibn-i Mehmed
Asmıc (Asmasız köy)	Ali ibn-i Kasım	Ali ibn-i Hüseyin	Ahmed ibn-i Cinci oğlu Hasan
Divari (Divarlı köy)	Ahmed ibn-i Hüseyin	Hüseyin ibn-i Halil	Musa ibn-i İmam oğlu Osman
Çiflik (Çiftlik İlçesi)	Es-Seyyid Ahmed Raşid ibn-i Ebubekir	Hüseyin ibn-i Çelebi oğlu Mustafa	Veli ibn-i Vahab oğlu İbrahim
Şıhlar	Es-Seyyid Mehmed ibn-i Hüseyin	Es-Seyyid Hüseyin ibn-i Hasan Bey	Mehmed İbn-i ümeralık oğlu Ali
Sinasa	Ali ibn-i Mehmed	Hasan ibn-i Hasan	Hasan ibn-i Abdullah oğlu Ali Musa

⁹ Niğde ve çevresinde yerleşmiş Türk aşiret ve boylarına dair bilgi için bk. Bayrak, 2005, s. 51-80.

Şenay Atam

Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası Örneği

Establishment of Mukhtarship Organization in the Ottoman Empire: The Example of Niğde Sanjak and Bor District

Kulu (Kula köy)	Mehmed İbn-i Ali	İbrahim ibn-i Topal oğlu Ahmed	Ahmed ibn-i Hasan
Lemye (Melye) Kitreli Köyü	Osman ibn-i Musa	Mehmed ibn-i Osman	Abdulfettah ibn-i Ebussaab
Tokaruz	Es-Seyyid Mehmed ibn-i Hacı Kasım	El-Hac Kasım ibn-i Hacı Numan	Mustafa ibn-i Musa
Çardak	Osman ibn-i Hacı	İbrahim İbn-i İbrahim	Mehmed ibn-i Yılmaoğlu Hasan
Kara (Karı) Melendiz (Ovalıbağ köyü)	Memiş ibn-i Memiş	Ahmed ibn-i Yılor oğlu Ali	Abdullah İbn-i Hasan
Bulan	İsmail İbn-i Süleyman	Emrullah İbn-i İsmail	Ömer ibn-i Mehmed
Tatlar	Ali İbn-i İsmail	Hasan İbn-i Abdullah	Yusuf ibn-i Hüseyin
Yazı Höyük	Es-Seyyid Ebubekir ibn-i Hasan	İsmail ibn-i Memiş	Es-Seyyid Memiş ibn-i Bekir Ali
Nar	İsmail ibn-i Numan	Süleyman ibn-i Ahmed	Osman ibn-i Ali
Gösterli	Ali ibn-i Ahmed	Mehmed Emin ibn-i Pir Hacı oğlu	Hasan ibn-i Kalpaklı oğlu
Kiledere (Giledere)	Hüseyin	Abdurrahman ibn-i Ahmed	Salih ibn-i Ali
Geledes (Yahyalı tarafı)	Mustafa ibn-i Ömer	Süleyman ibn-i Süleyman	Veli İbn-i Ahmed
Merkeblü (Yeni Gümüş)	Yok	Osman ibn-i Ebubekir	Yok
Sazala	Yok	Uncu oğlu Mehmed	Yok
Karaköy	Yok	Ahmed ibn-i Mehmed	Yok
Gölcük	Es-Seyyid Mehmed Şakir ibn-i Ömer	Hasan ibn-i Tel oğlu Ömer	Es-Seyyid Hasan ibn-i Osman
Şehre Tabi Köylerde Bulunan Reayaların Seçilen Kâhyaları			
Köyün İsmi	Kâhya	Papaz	
Karye-i İloson	Hive veled-i Torson	Anaşa veled-i Yorgi	
Karye-i Sazlıca	Aleksi veled-i Ahi Yakof	Yakof veled-i Epusdol	
Karye-i Madala (Ballıköy)	Ahi Yovan veled-i Körpe oğlu	Janamna veled-i Mihail	
Karye-i Hasa	Acı Simon veled-i Yorgi	Hristokayş veled-i Ağnar	
Karye-i Gölcük	Serham veled-i Vasil	Hive veled-i Vasil	

Bor Kazasında Muhtarlık Teşkilatının Kurulması

12. yüzyıldan sonra Anadolu Selçukluları döneminde bir kale yerleşmesi olarak ortaya çıkan Bor, Karamanoğulları'nın 1470 yılına kadar süren yönetimleri döneminde gelişme göstermiş ve bu dönemde şehirde oldukça fazla sosyal ve dini yapı inşa edilmiştir. Kayıt defterimizde isimleri geçen bazı mahalleler de Karamanoğulları döneminde inşa edilen bu dini

yapılardan isimlerini almışlardır. Bunlardan bazıları Şeyh İlyas Camii, Vüsta Mescidi ve Cullah Mescidi'dir (Toroğlu, 2009, s.178-179). 875 H./1470-1471 M. yılında Fatih Sultan Mehmet zamanında Osmanlı topraklarına Niğde çevresi ile birlikte katılan Bor (Özkarcı, 1997, s. 173), XVI. Yüzyılın başında (1500) Bor, Niğde Sancağına bağlı 10 mahallesi olan büyük bir köydür. Yüzyılın ortasında (1518) Niğde Kazasına tâbi bir nahiye olarak görülen Bor, yüzyılın sonunda ise Anduğu Kazasının lağvedilip ilave edilmesiyle Niğde Livasına tâbi kaza konumuna yükselmiştir (Metin, 2009, s. 47; Atlı, 1999, s. 62; Dündar, 2001, s. 15; Dündar, 2004, s. 162).

1835 yılında Niğde Sancağı'na bağlı kaza olan Bor merkezinde 26 Müslüman, 1 Rum, 1 Ermeni mahallesi ve 6 köy bulunmaktaydı. Niğde merkezinde ve köylerinde olduğu gibi Bor kazası mahallelerine de muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani ismiyle her bir mahallenin ileri gelen iki kişisi tayin edilmiş, bunların yanında mahalle imamlarının isimleri deftere kaydedilmiştir. Bor'daki Ermeni ve Rum mahallelerine ise kâhya-i evvel ve kâhya-i sani namıyla iki kâhya atanmış, bunların yanında dini liderleri papazların isimleri de deftere kaydedilmiştir. Niğde Sancağı'nın aksine Bor'daki mahalle sayısı muhtarlık teşkilatının kurulmasıyla azalmamıştır. Bor'un 16. Yüzyıl sonunda 23 olan mahalle sayısı, ruûs defterinin oluşturulduğu 19. yüzyılda 28'e yükselmiştir.

Bor Kazası mahallelerine atanan mahalle imam ve muhtarlarının büyük çoğunluğunun Niğde'de olduğu gibi "seyyid", "molla", "hacı" gibi lakaplar taşıdığını görmekteyiz. Bazı imam ve muhtarların da belirli ailelerden geldiğini bu defterden tespit edebilmekteyiz. Örneğin Saray Mahallesi'nin imamı Seyyid Halil bin Hafız Ali Efendi Çantalızade ile Seyyid Ahmed Emin bin Hacı Ahmed Efendi Çantalızade aynı sülaleden gelmektedirler. Vüsta mahallesinin imamı Seyyid Hafız Mehmed Efendi "Çekelizade", Armutlu Mahallesinin imamı Seyyid Hacı Mehmed Hazım Efendi "Fikrizade", Mahkeme Mahallesinin imamı Seyyid Molla Emin Mehmed "Çolakzade" sülalelerinden gelmektedir (BOA A.RSK. d. Nr. 1686).

Bor kazasına ait muhtarların belirtildiği defter kaydına bakıldığında Bor Kazası'nda Niğde'nin aksine Ermeni ya da Rum köylerinin olmadığı görülmektedir. 1835 yılında Bor Kazası'nda 6 köye muhtar atanmıştır. Bu köyler Kilisehisar, Mendur, Halac, Beregon, Karamahmutlu, Kulaguz (Kılavuz) köyleridir. Kilisehisar karyesinin diğerlerine oranla büyük olduğunu mahallelere ayrılmasından anlamaktayız. Bu yılda Kilisehisar karyesinde Han, Cami, Çayır ve Kemer mahallerine muhtarlar seçilerek atanmıştır (BOA A.RSK. d. Nr. 1686).

Bor kazası köylerinden karye-i Beregon, hem ismi itibariyle hem de buraya atanan imam ve muhtarlarının isimlerinde yer alan ve gayrimüslimlerin oğullarını ifade etmek için kullanılan veled kelimesinin yer

Şenay Atam

Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası Örneği

Establishment of Mukhtarship Organization in the Ottoman Empire: The Example of Niğde Sanjak and Bor District

alması itibariyle dikkat çekmektedir. Bu durum köyün daha önceden Ortodoks Türk olduğu ve burada bulunanların da sonradan Müslüman olduğu intibasını uyandırmaktadır. Karye-i Beregon imamı Ahmed veled-i Kekeç oğlu Süleyman, muhtar-ı evveli Halil veled-i Kekeç oğlu isimlerini taşımaktadır. Bor köylerinden bazıları da Türk aşiret ya da boylarının isimlerini taşımaktadır. Bunlar Halac ve Karamahmutlu köyleridir.

Tablo 4: Bor Kazasına Tabi Mahalle ve Köylere Atanan Muhtar ve Kâhyaların İsimleri

Mahalle İsmi	Mahalle İmamı	Muhtar-ı Evvel	Muhtar-ı Sani
İlald-i Üla	Ahmed Efendi bin Mehmed Ali Efendizade	Hacı Osman bin Demirci İsmail	Hüseyin bin İlyas oğlu Hüseyin
İlald-i Süfla	Molla Ali bin Terzi Hacı Mehmet	Hacı Mehmet bin Niğdeli Mehmet	Mehmet bin Konuşun Deli Halil
Armutlu	Seyyid Hacı mehmet Hazım Efendi bin Fikrizade acı Mehmet	Hacidede bin Yusuf	Bil Mustafa bin Deli Ahmet
Hacı Mehmet	Molla Mehmet Bin İmamoğlu Hacı Ahmet	Hacı Halil bin Musa Beyoğlu Hacı Ali	Ali bin Hımş? oğlu Ali
Cüllah	Seyyid Hafız Ahmet bin Sarı Hafız Mehmet	Bil Hasan bin İbrahim Hacı Köse oğlu	Bil Mehmet bin İsmail Zoyalde oğlu
Hacı Hasan	Seyyid Davudiye Mehmed Devir Efendi	Seyyid Musa Bin Mehmed Sabırcık	İbrahim veled-i Ali Güdükçü oğlu
Cami-i Atik	Seyyid Hafız Mustafa Bin Basdalıcı Hasan	Seyyid Salih bin Saraç Hacı Osman	Seyyid Ali bin Maviş
Çukur	Esseyidül-şeyh Ahmed Efendi bin Maraşi İbrahim Efendi	Seyyid Mehmed Sabari bin Emin Emir Kenan oğlu	Seyyid İbrahim bin Kara Ahmed
Mahkeme	Seyyid Molla Emin Mehmed bin Mustafa Çolakzade	Hüseyin bin Hacı Hasan Hafız oğlu	Mahmud bin Hacı İlyas Fadıl oğlu
Hacı Mahmud	Seyyid Halil İbrahim Efendi bin Ali	Seyyid Esad Bey Ömer Hacı Şeyh oğlu	Seyyid Molla Hasan bin dede Hasan
Saray	Seyyid Halil bin Hafız Ali Efendi Çantalzade	Seyyid mehmed Said bin Cuma oğlu Mehmed Ağa	Seyyid Ali Bin İmam Dede
Vüsta	Seyyid Hafız Mehmed Efendi bin Çekeleizade Halil	Mehmed bin Halil Yeice oğlu	Bünyan bin Abdullah Niğdeli oğlu
Şeyh İlyas	Molla Mutafa bin Emir Mustafa Emir Ahmet oğlu	Seyyid Süleyman bin Beyoğlu Ahmed ağa	Mehmed bin Hacı Mehmed Hafız oğlu
Şahin	Seyyid Abdullah bin Müezzın Hüseyin	Seyyid Hacı İbrahim bin Hacı Yusuf oğlu	Şeyh Osman bin Ömer Ümran oğlu

Bulgarcık	Seyyid İbrahim bin Osman Demir Ayak	İldiker bin Osman Hacı Bekir oğlu	İsal bin Halil---- oğlu
Sarı Ali	Molla Ali bin Abdülbaki oğlu	Seyyid İbrahim bin Halil --- oğlu	Seyyid Molla Ali bin Memiş oğlu
Seyyid Ahmed	Seyyid Mehmed Efendi bin Selvar oğlu	Seyyid Hacı Ali bin Karapınarlı Mehmed	Hüseyin bin Cabhamenin oğlu
Sufiyan	Seyyid Ahmed Emin bin Hacı Ahmed Efendi Çantalızade	Seyyid Mustafa bin Memiş oğlu	Halil bin Hastanın Hasan
Halil Efendi	Seyyid Mustafa bin Mehmed Efendi	Hacı Mehmed bin Yiğen Ömer oğlu	Hacı İsmail bin Abdullah Ekenin oğlu
Harim	Seyyid Molla Halil bin Molla Mehmed	Seyyid Hacı Osman bin El-Kasım oğlu	Mustafa bin Hacı Ali Bölükbaşı oğlu
Hacı İsmail	Seyyid Hafız Yusuf bin Mustafa	Seyyid Hacı Arif bin Süleyman Numan oğlu	Hüseyin bin Abdülkerim oğlu
Karakaya (İlyas Fakih Mesc.)	Mehmed bin Ahmed Balkalı oğlu	Hacı Musa bin Musa	Osman bin Ali İsmail oğlu
Uğurlu	Abdullah bin Hafız İbrahim	Mustafa bin Hasan Fettah	Ömer bin Karabe oğlu Ömer
İbn-i Sırrı	Seyyid Abdullah Efendi bin Halil	Seyyid Ömer bin Davud oğlu Mustafa	Yahya bin İbrahim Sahabe oğlu
Karaca	Hafız Abdullah Mehmed Onbaşı	Ahmed bin Sucu Mehmed	Ahmed bin Cevceveli Ömer
Bor Kazasına Tabi Köyler			
Karye-i Kilisehisar	Köy İmamı	Muhtar-ı Evvel	Muhtar-ı Sani
Han Mahalle	Seyyid Mustafa Said bin Halil Hacı Mehmed oğlu	Ali bin Abdullah	Memiş bin Çübürge Mehmed
Mahalle-i Kemer Karye-i Kilisehisar	Seyyid Ali bin Mehmed Hoca	Seyyid Hacı Ali bin Musa Gedik oğlu	Osman bin Köse Ali
Mahalle-i Cami Karye-i Kilisehisar	Seyyid Mehmed Said bin Mehmed Efendi	Mustafa bin Gedik Karnı oğlu	Ali bin Cafer
Çayır Mahallesi Karye-i Kilisehisar	Molla Mutafa bin İsal Efendi	Seyyid Hasan bin Abdullah Ağa	Süleyman bin Hacı Ali Ağa
Karye-i Mendur	Seyyid Mehmed İbn-i Rıdvan oğlu Ali	Seyyid Ali bin Kuyud oğlu Ömer	Seyyid Mehmed bin Murad oğlu Mustafa
Karye-i Halac	Seyyid Hüseyin bin Kara Fakih oğlu Mehmed	Hüseyin bin Musa oğlu Salih	Osman bin Musa oğlu Ahmed

Şenay Atam
Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası
Örneği
Establishment of Mukhtarship Organization in the Ottoman Empire: The Example of Niğde
Sanjak and Bor District

Karye-i Beregon	Ahmed Veled-i Kekeç oğlu Süleyman	Halil Veled-i Kekeç oğlu	Hasan bin Gül Ali oğlu Mehmed
Karye-i Karamahmudlu	Seyyid Halil bin ishak	Abdülhalim Veled-i Mustafa	Seyyid Osman bin Abdal oğlu
Karye-i Kulaguz (Kılavuz köy)	Seyyid AbdülKenani bin Ali Gani oğlu	İsmail bin Hamza	Ali bin Ahmed Gani oğlu
Kasaba-i Bor Der Kaza Taife-i Rumiyan			
	Papaz	Kâhya-i Evvel	Kâhya-i Sani
	Oyannos Veled-i Odham	Boğyan veled-i Anasdiş Kabasakal oğlu	Anasdaş veled-i Bretoş Mercimekçioğlu
Kasaba-i Bor Der Kaza Millet-i Ermeniyan			
	Papaz	Kâhya-i Evvel	Kâhya-i Sani
	Agob Veled-i Karabet	Agob Veled-i Karabet Basmacı	Asdeil Veled-i Artin Boyacı

(Kaynak: BOA A.RSK. d. Nr. 1686)

Sonuç

1833 yılından itibaren Osmanlı taşra idaresinde muhtarlık teşkilatı kurulmaya başlanmıştır. Niğde Sancağı merkezi ve Bor kazası ile bunlara bağlı karyelerde bu teşkilat 1835 yılında tesis edilmiştir. Niğde Sancağı merkezi ve Bor kazasını ele aldığımız bu çalışmada adı geçen yerleşim birimlerinin nüfus özellikleri gözetilerek Müslüman yerleşim yerleri için muhtar ya da muhtarlar ile imam, Hristiyan yerleşim yerleri için kâhyalar ve papazlar tayin edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan kayıt defterlerinde yer alan görevlilerin isimleri Niğde yöresindeki salnameler öncesine ait en eski devlet memuru listesinin de oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde Niğde şehri ve Bor kazasında bulunan mahalleler ile karyelerin isimleri hakkında da bu defterden detaylı bilgi elde edebilmekteyiz. Bu husus şehir tarihi alanında çalışanlara da yol gösterici olması bakımından oldukça önemlidir.

Çalışmamız sonucunda defterlerde Niğde Sancağında 32 Müslüman, 1 Rum ve 1 Ermeni mahallesi tespit edilmiştir. Ayrıca Niğde Sancağı Merkez kazasına bağlı 30 Müslüman, 2 Rum köynün yanında 3 adet de Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadıkları köy ismi yer almıştır.

Bor Kazası'nda ise 26 Müslüman, 1 Rum ve 1 Ermeni Mahallesi ile kazaya bağlı 6 köy tespit edilmiştir. Niğde Sancağı Merkez ve Bor Kazası'ndaki köy sayılarının bu dönemde daha fazla oldukları bilinmesine rağmen defterlerde sadece muhtarlık seçimi yapılan köylerin isimleri yer almıştır.

KAYNAKLAR

- Akyıldız, A. (2006). Türkiye’de Muhtarlık Teşkilâtının Kuruluşu ve Gelişimine Genel Bir Bakış. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (14), 11-30.
- Atlı, H. E. (1999). *Geçmişten Günümüze Bor*. İstanbul: Yardım Severler Derneği.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. (2010). İstanbul: Başbakanlık Basımevi.
- Bayartan, M. (2005). Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, (13), 93-107.
- Bayrak, Ş. (2005). 18. ve 19. Yüzyıllarda Niğde ve Çevresinde Aşiretler, Eşkayalık Hareketleri ve Diğer Olaylar. M. Şaşmaz, (Ed.), *Niğde Tarihi Üzerine* içinde (51-80). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bayramoğlu Adala, A. (2008). *Osmanlı Şehrinde Mahalle*. İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- BOA A.RSK. d. Nr. 1685.
- BOA A.RSK. d. Nr. 1686.
- BOA HAT 756/35708/A, 5 Rebiülahir 1251.
- BOA HAT 756/35708, 29 Zilhicce 1251
- Çadırcı, M. (1970). Türkiye’de Muhtarlık Teşkilâtının Kurulması Üzerine Bir İnceleme. *Belleten*, XXXIV (135), 409-420.
- Çadırcı, M. (1988). Tanzimat’ın İlanı Sıralarında Türkiye’de Yönetim (1826-1839). *Belleten*, LII (201), 1215-1240.
- Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: TTK Yayınları.
- Çadırcı, M. (2011). Girit’te Muhtar Seçimi Düzenlemesi. *I. Uluslararası LAÜ Tarih Kongresi Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi Bildiri Kitabı* içinde (15-23). KKTC.
- Doğan, H. (2008). Hicri 1246 tarihli Cizye Defteri’ne Göre Niğde Kazası’ndaki Gayrimüslim Unsurlar. M. Şaşmaz, (Ed.), *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine* içinde. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Dündar, M. (2001). *Niğde-Bor’da Türk Mimari Eserleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dündar, M. (2004). Niğde/Bor Hamamları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 161-184.
- Ercoskun, T. (2012). Osmanlı Devleti’nde Muhtarlık Kurumunun İşleyişine İlişkin Düzenlemeler ve Gözlemler. *Bilig*, (60), 131-154.
- Ergenç, Ö. (2005). Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri. V. Akyüz, (Ed.), *İslâm Geleneğinden Günümüze Şehir Hayatı ve Yerel Yönetimler* (C. I) içinde (415-426). İstanbul: İlke Yayınları.
- Erlor, M. Y. (2009). Osmanlı Nüfus Kayıtlarına Dair Alternatif Bir Kaynak: Defter-i Liva-i Canik (1837). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8), 169-190.
- Galanti, A.. (1931). *Niğde ve Bor Tarihi*. İstanbul.
- Hüseyinlioğlu, A. ve Arslan, H. (2009). 16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Niğde Kazası Yerleşme Merkezlerinin Tespiti. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 299-314.
- İyi, Y. (1999). *Niğde Sancağı 1259 (M. 1843) Senesi Cizye Defteri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenay Atam

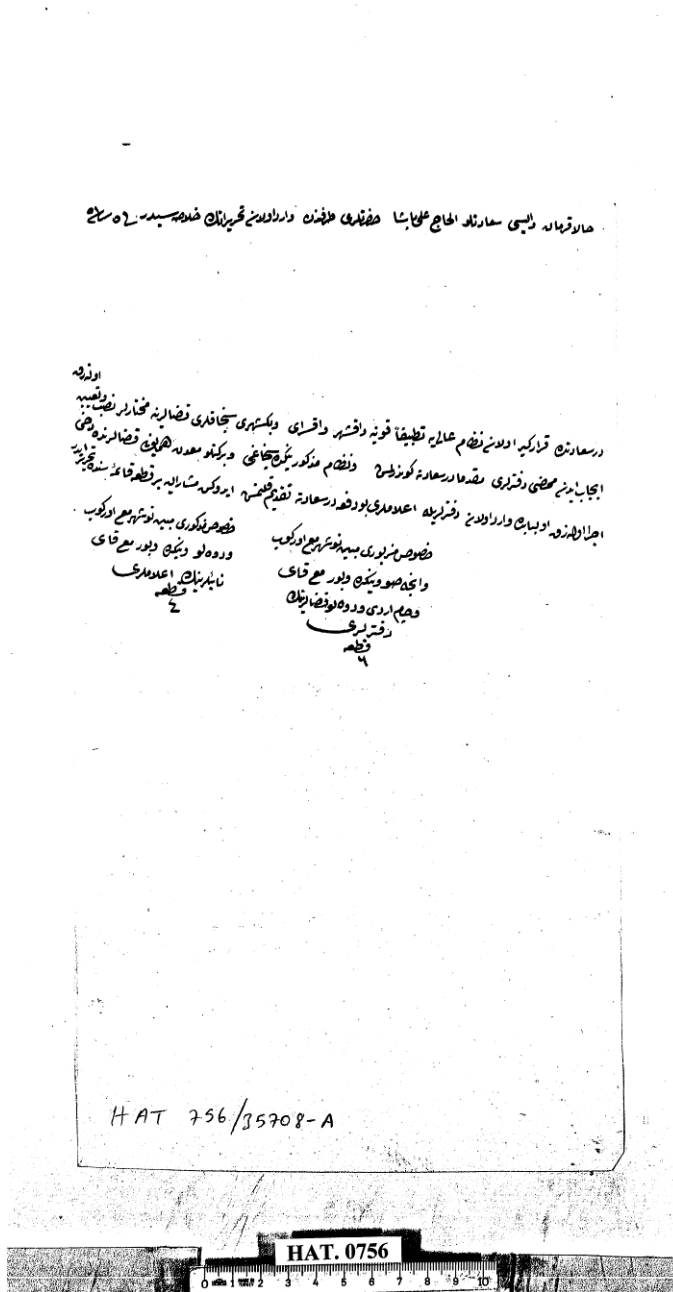
Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası Örneği

Establishment of Mukhtarship Organization in the Ottoman Empire: The Example of Niğde Sanjak and Bor District

- Kaya, M. (2006). XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağı'nın Nüfusuna Dair. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 193-210.
- Mert, Ö. (2003). Tanzimat Döneminde Çeşme Kocabaşları (1839-1876). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22 (35), 139-154.
- Metin, R. (2007). *XVI. Yüzyılda Orta Anadolu'da Nüfus ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Metin, R. (2009). XVI. Yüzyılda Niğde ve Kırşehir Sancaklarında Mahalle Yapılanması. *Karadeniz Araştırmaları*, (20), 45-58.
- Oflaz, M. (1992). *16. Yüzyılda Niğde Sancağı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Özkaya, Y. (1977). *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*. Ankara: TTK Yayınları..
- Öztürk, İ. (2008). *Niğde Sancağı (İdari ve Demokrafik Yapı) 1868-1923*. Konya: Kömen Yayınları.
- Özkarıcı, M. (1997). Niğde-Bor'da Karamanoğulları Beyliği Mimari Eserleri. *VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, 16-17 Mayıs 1996 içinde (171-225)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuk Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü (C. II)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Şemseddin Sami (H. 1317). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul.
- Toroğlu, E. (2009). Bor Şehri'nin Kuruluş ve Gelişmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14 (21), 173-194.

EKLER:

Ek 1: Niğde'de Muhtarların Seçildiğini ve Hazırlanan Defterlerin İstanbul'a Gönderildiğini Bildiren Karaman Valisi Ali Paşa'nın Sadaret'e gönderdiği Yazı

Şenay Atam
 Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası
 Örneği
 Establishment of Mukhtarship Organization in the Ottoman Empire: The Example of Niğde
 Sanjak and Bor District

Ek 2: Niğde Merkez Kazasına Atanan Muhtarları Bildiren Kayıt Defterinin İlk Sayfası

